

Інститут географії Національної академії наук України
Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine

**ГЕОГРАФІЧНА НАУКА ТА ОСВІТА:
ВІД КОНСТАТАЦІЇ ДО КОНСТРУКТИВІЗМУ**
(28-29 вересня, 2018 р.)

**GEOGRAPHICAL SCIENCE AND EDUCATION:
FROM STATEMENT TO CONSTRUCTIVISM**
(28-29 September, 2018)

Міжнародна конференція, присвячена 100-річчю Національної академії наук України

**International conference, dedicated to the 100th anniversary
of the National Academy of Sciences of Ukraine**

Збірник наукових праць
Collected papers

Київ – 2018
Kyiv – 2018

УДК 910.1:37

Географічна наука та освіта: від констатації до конструктивізму: Зб. наук. праць. – К., 2018. – 232 с.

Geographical science and education: from statement to constructivism: Collected papers. – Kyiv, 2018. – 232 pp.

Викладені сучасні погляди на розвиток української географії у національній академії наук України та українській школі на тлі світових трендів, формування теоретичного ядра сучасної української географії, її актуальні питання та підходи. Розглянуто новітні концепти сучасної географії та проблеми розвитку постіндустріального суспільства, геосистеми та їх трансформації під впливом антропогенного чинника, роль картографування та ГІС моделювання в сучасних управлінських рішеннях.

The modern views on the development of Ukrainian geography in the National Academy of Sciences of Ukraine and the Ukrainian school on the background of world tendencies have been set forth. The features formation of the theoretical cores, topical issues and approaches of modern Ukrainian geography have been lighted up. The newest concepts of modern geography and problems of the postindustrial society's development, geosystems and its transformations under the influence of the anthropogenic factor, the role of mapping and GIS modeling in the modern management solutions have been considered.

Редакційна колегія / Editorial Board / Редакционная коллегия:

д.г.н. С.А. Лісовський (S. Lisovsky)
д.г.н. Г.П. Підгрушний (H. Pidhrushnyi)
д.г.н. Є.О. Маруняк (Y. Maruniak)
д.г.н. Л.Г. Руденко (L. Rudenko)
к.г.н. К.А. Поливач (K. Polyvach)
к.г.н. С.А. Покляцький (S. Pokliatskyi)
к.г.н. В.М. Чехній (V. Chekhnii)
к.г.н. С.О. Санталова (S. Santalova)
к.г.н. Р.О. Спиця (R. Spytsia)

Друкується за постановою Вченої ради Інституту географії НАН України (протокол №5 від 04.07.2018 р.)

Printed by order of the Academic Council of Institute of Geography of the NAS of Ukraine

Погляди редколегії не завжди збігаються з позиціями авторів
Editorial Board's point of view do not always coincide with the authors

© Інститут географії НАН України, 2018
© Institute of Geography of the NAS of Ukraine, 2018

- А.В. ВАРУХА. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК СКЛАДОВА ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ** 62
A.V. VARUKHA. EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF MANAGEMENT OF PROTECTED AREAS AS A COMPONENT OF GLOBAL ENVIRONMENTAL POLICY
- Н.П. ГЕРАСИМЕНКО, Т.І. ЮРЧЕНКО, Є.П. РОГОЗІН. АНТРОПОГЕННА ТРАНСФОРМАЦІЯ РОСЛИННОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПРИПРУТТЯ І ПРИДНІСТЕР'Я У ГОЛОЦЕНІ (ЗА ПАЛІНОЛОГІЧНИМИ ДАНИМИ)** 64
N.P. GERASIMENKO, T.I. YURCHENKO, YE.P. ROGOZIN. ANTHROPOGENIC TRANSFORMATION OF THE VEGETATIONAL COVER IN THE PRUT AND DNIESTER RIVER BASINS WITHIN THE BUKOVYNA AREA (BASED ON POLLEN DATA)
- М.Д. ГРОДЗИНСЬКИЙ. ЗОНА ШИРОКОЛИСТЯНИХ ЛІСІВ УКРАЇНИ: ВІД КОНСТАТАЦІЇ ДО КОНСТРУКТИВІЗМУ** 66
M.D. GRODZYNSKYI. BROADLEAVED LANDSCAPE ZONE IN UKRAINE: FROM THE STATEMENT TO CONSTRUCTIVISM
- О.В. ДАВИДОВ, І.М. КОТОВСЬКИЙ, О.В. ЦЮМАШКО, А.М. ГЕРАСИМЧУК. ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІТОДИНАМІЧНОЇ СИСТЕМИ ТЕНДРА-ДЖАРИЛГАЧ** 68
O.V. DAVYDOV, I.M. KOTOVSKY, O.V. TSIOMASHKO, AM GERASIMCHUK. FEATURES OF THE TRANSFORMATION OF THE LITODYNAMIC SYSTEM OF THE TENDRA-JARYLGACH
- М.В. ДАВИДЮК. ЛАНДШАФТОЗНАВЧО-ФЕНОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНІВ ПРИРОДИ** 70
M.V.DAVYDIUK. LANDSCAPE-PHENOLOGICAL STUDIES OF THE STATES OF NATURE
- Г.І. ДЕНИСИК. АНТРОПОГЕННЕ ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО В УКРАЇНІ: ПОЧАТОК ХХІ СТОРІЧЧЯ** 72
G.I. DENISIK. ANTHROPOGENIC LANDSCAPE STUDIES IN UKRAINE: THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY
- Є.І. ІВАНЕНКО. КОНЦЕПЦІЯ ОРГАНІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА** 73
E. I. IVANENKO. THE CONCEPT OF AN ORGANIC RESERVE
- В.В. ІГНАТИШИН, С.І. СУББОТІНА. ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ РОЗПОДІЛ СЕЙСМІЧНОСТІ ЗАКАРПАТСЬКОГО ВНУТРІШНЬОГО ПРОГИНУ** 76
V.V. IHNATYSHYN., S.I. SUBBOTINA. SPACE-TIME DISTRIBUTION OF SEISMICITY OF TRANSCARPATY INFRASTRUCTURE
- Г.А. ИСАЧЕНКО. ПРИРОДНЫЕ И АНТРОПОГЕННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ТАЕЖНЫХ ЛАНДШАФТОВ СЕВЕРО-ЗАПАДА ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В ХХІ ВЕКЕ** 78
GR.A.ISACHENKO. NATURAL AND ANTHROPOGENIC DYNAMICS OF BOREAL LANDSCAPES OF THE NORTH-WESTERN PART OF EASTERN EUROPE IN XXI CENTURY
- С.П. КАРМАЗИНЕНКО, О.Т. АЗИМОВ, А.Я. БУНИНА, І.В. КУРАЄВА, Ю.Ю. ВОЙТЮК. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ҐРУНТІВ ВАЖКИМИ МЕТАЛАМИ В УМОВАХ УРБАНІЗОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА З ВИКОРИСТАННЯМ ДИСТАНЦІЙНИХ ДАНИХ** 80
S. P. KARMAZYNNENKO, O. T. AZIMOV, A. YA. BUNINA, I. V. KURAEVA, YU. YU. VOYTYUK. THE STUDY OF SOILS POLLUTED BY HEAVY METALS IN URBAN ENVIRONMENT USING REMOTE SENSING DATA
- С.В. КЛОК. СУЧАСНІ ЗМІНИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ МІНІМУМІВ ТЕМПЕРАТУРИ ПОВІТРЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ** 82
S. V. KLOK. MODERN CHANGES AND TRENDS OF THE AIR TEMPERATURE MINIMUM IN THE TERRITORY OF UKRAINE
- Т.С. КОПТЄВА. СУЧАСНІ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВІ ЛАНДШАФТИ КРИВОРІЗЬЖЯ** 84
T.S. KOPTIEVA. MODERN MINING INDUSTRY LANDSCAPES OF KRYVORIZHZHA

межі зони широколистяних лісів України. Контури цієї зони істотно відрізняються від традиційних уявлень вітчизняних фізико-географів і геоботаніків. Зокрема, на Правобережжі України вона має два «відроги», розділених між собою лісостеповою зоною.

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІТОДИНАМІЧНОЇ СИСТЕМИ ТЕНДРА-ДЖАРИЛГАЧ

О.В. Давидов, І.М. Котовський, О.В. Ціомашко, А.М. Герасимчук
Херсонський державний університет,
м. Херсон, Україна

В межах берегової зони України поширені прибережні літодинамічні системи, серед яких найбільш специфічною є Тендра-Джарилгач. В межах відповідної системи в результаті антропогенної діяльності відбулися структурні та динамічні зміни, які активно проявлялися біля 20 років.
Ключові слова: літодинамічна система, вздовжбереговий потік наносів, дисталь.

O.V. Davydov, I.M. Kotovsky, O.V. Tsiomashko, A.M. Gerasimchuk. Features of the transformation of the lithodynamic system of the Tendra-Jarylgach
Coastal lithodynamic systems are common within the coastal zone of Ukraine. The most specific is Tendra-Dzharylgach. In the framework of this system, as a result of anthropogenic activity, there were structural and dynamic changes that were actively manifested in about 20 years.
Key words: lithodynamic system, sediment flow of sediment, distal.

Літодинамічна система Тендра-Джарилгач поширена в межах Дніпровсько-Каркінітської берегової області (рис. 1) та характеризується певними специфічними рисами. Насамперед, зона живлення системи знаходиться на підводному схилі, до того ж в межах системи виділяється два різноспрямованих вздовжберегових потоки наносів, з яких східний потік характеризується сезонними різноспрямованими міграціями наносів [4,5].

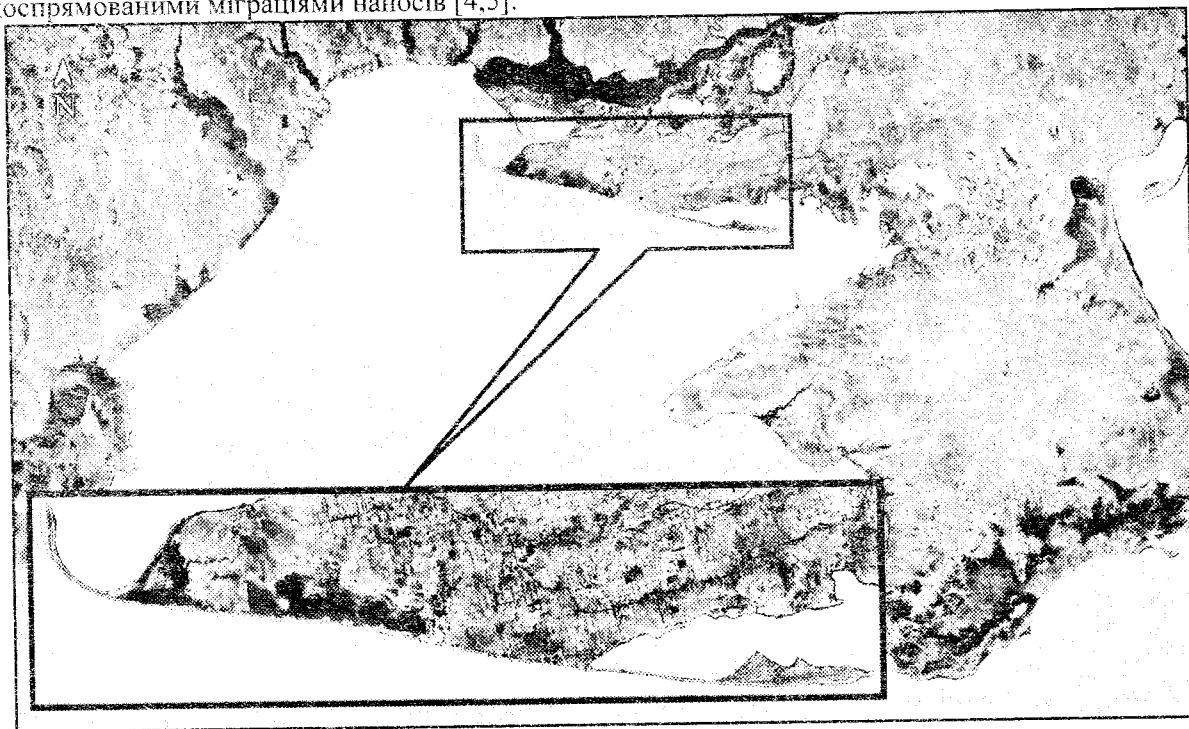

Рисунок 1. Географічне положення літодинамічної системи Тендра-Джарилгач

В генетичному відношенні відповідна літодинамічна система являє собою трансформований береговий бар [6]. Його зміни та пересування у північно-східному напрямку відбулись у середньому та пізньому голоцені, під сукупним впливом тектонічних умов та багатолітніх коливань рівня моря [7,8,9]. У результаті трансформації відповідний береговий бар приєднався до виступу корінного суходолу, розділившись на дві самостійні морські акумулятивні форми, які з'єднані між собою єдиним вздовжбереговим потоком наносів.

В структурі відповідної літодинамічної системи виділяються певні особливості. Насамперед, зона живлення потоку наносів знаходиться на підводному схилі в районі центральної частини Тендрівської коси. У межах берегової зони Тендри, навпроти ділянки живлення, формується зона дивергенції, від неї відходять два різноспрямованих вздовжберегових потоки наносів (рис. 2).

Західний потік, протягом всього року, спрямовується в бік дистальної кінцівки Тендри. В його межах, від місця зародження до дисталі, проявляється зона транзиту наносів, а в межах дисталі та півострова Білі Кучугури знаходиться зона розвантаження [4,5].

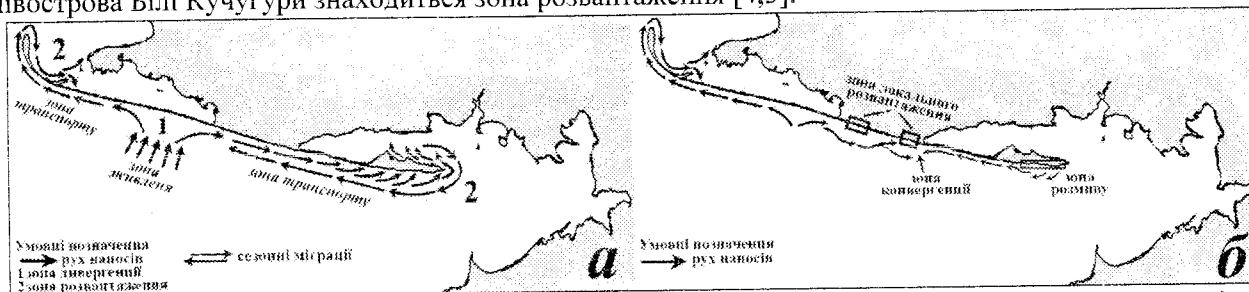

Рисунок 2. Структура літодинамічної системи Тендра-Джарилгач: а – в природному стані; б – в результаті антропогенної трансформації.

Східний потік, має сезонний, різноспрямований характер, в теплий період року він спрямований від зони зародження до дисталі Джарилгача, а в холодний – у зворотньому напрямку. Саме тому, зона розвантаження в районі Джарилгача має сезонно-змінний характер, в теплий період – це зона розвантаження, а в холодний – зона зародження [4, 5].

Відповідна структура системи, зумовлює специфіку проявлення різноманітних геологічних процесів. Відповідно, будівництво берегозахисних споруд, в межах населених пунктів Залізний Порт та Лазурне, спричинило перебудову структури системи та, як наслідок, активізацію процесів акумуляції та абразії на ділянках, де раніше це не проявлялося в таких масштабах.

Материкова частина системи, між с. Залізний Порт та смт. Лазурне, в літодинамічному відношенні являє собою зону транзиту. Поява в її межах берегозахисних споруд зумовила виникнення локальних зон розвантаження потоку (безпосередньо в межах комплексів), а також зон абразії та розмиву (в межах незахищених ділянок). Процеси акумуляції були зумовлені падінням ємності вздовжберегового потоку наносів, в межах берегозахисного комплексу, а абразія проявилася внаслідок активізації хвильової енергії, яка стала результатом зниження кількості прибережно-морських наносів.

Саме тому, в період між 1995 р. та 2007 р. в межах відповідної системи проявлялася катастрофічна абразія, так в районі смт. Лазурне швидкості руйнування проявлялися від 2 до 5 м/рік. Як наслідок, були розмиті не лише пляжі, але й на окремих ділянках відбулося руйнування територій оздоровчих закладів.

В березні 2007 р. в межах Джарилгацької затоки відбувся потужний штормовий нагін, який спричинив значну абразію в межах кутової частини затоки, затоплення східної частини смт. Лазурне та формування між населеними пунктами та пансіонатом «Канни» тимчасової прірви, яка разом з прикореневими прірвами стали місцем проявлення компенсаційних течій. Саме тому в їх межах проявилися локальні літодинамічні потоки наносів із Джарилгацької затоки до Каркінітської. Після цієї події почався етап повільної стабілізації відповідної літодинамічної системи, який тривав з 2007 р. по 2011 р. [10].

З 2012 року в регіоні системи проявилися зміни в структурі вітрового режиму, збільшилася кількість вітрів східної експозиції. Як наслідок, починається активний розмив фронтальної частини Джарилгача, особливо в районі дисталі. Східний потік в холодний період року став більш потужним, як наслідок, в береговій зоні смт. Лазурне проявилася стала акумуляція.

Відповідно, внаслідок антропогенного втручання літодинамічна система Тендра-Джарилгач розвивається в умовах стійкої різноспрямованої трансформації, головними проявленнями якої стали активні абразійні процеси в межах корінної ділянки та активний розмив тіла коси-острова Джарилгач вздовж всієї фронтальної частини.

Література:

1. Зенкович В.П. Основы учения о развитии морских берегов / Всеволод Павлович Зенкович. – Москва: Изд-во АН СССР, 1962. – 710 с.
2. Шуйский, Юрий Дмитриевич. Проблема исследования баланса наносов в береговой зоне морей / Ю.Д.Шуйский. – Ленинград: Гидрометиздат, 1986. – 240 с.

3. Экзогенные процессы развития аккумулятивных берегов в Северо-западной части Черного моря / Мин-во высш.и сред.спец.образ. УССР; Одесский гос.ун-т; Сост.: Ю.Д. Шуйський, Г.В. Выхованец. – М.: Недра, 1989, - 198 с.: ил.
4. Зенкович В.П. Берега Черного И Азовского морей. / Всеволод Павлович Зенкович. – Москва: Географгиз, 1958. – 371 с.
5. Котовский И.Н. Морфология и динамика берегов Чорного моря в пределах Херсонской области УССР. / Игорь Николаевич Котовский. – Автореферат дисс. на соиск. ученой степени канд. геогр. наук. по спец. 11.00.04. Геоморфология и палеогеография. – Киев: Инст. географии АН Украины, 1991. - 19 с.
6. Зенкович В.П. Морфология и динамика советских берегов Черного моря. Т. II (Северо-западная часть) / Всеволод Павлович Зенкович. – Москва: Изд-во АН СССР, 1960. – 216 с.
7. Правоторов И.А. К вопросу о трансгрессивном ходе уровня за последние тысячелетия на северном лагунном побережье северо-западной части Черного моря / И.А.Правоторов // Геология побережья и дна Черного и Азовского морей. – Киев: Изд-во КГУ, 1970. – Вып. 1. – С. 33 – 41.
8. Иванов Г.И. Об особенностях колебания уровня Чорного моря в послеледниковое время / Г.И.Иванов, В.И.Шмуратко // Водные ресурсы. – 1982. - № 3. – С. 139 – 146.
9. Давидов О.В. Аналіз тектонічної зумовленості геоморфологічних умов берегової зони Херсонської області / О.В.Давидов, І.М.Котовський та ін.. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки. – 2017. – Вип. 6. – с. 134 – 140.
10. Давидов О.В. Наслідки штормового нагону 23 березня 2007 року для розвитку берегової зони смт Лазурис / О.В.Давидов та ін.. // Наукові записки Херсонського відділу Українського географічного товариства. Херсон: ІПІ Вишемирський В.С., 2007. – Вип.3.- С.14-17.

ЛАНДШАФТОЗНАВЧО-ФЕНОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНІВ ПРИРОДИ

М. В. Давидюк

Інститут географії Національної академії наук України,
м. Київ, Україна

Розгляд можливостей вивчення структур різночасових станів природи через поєднання її ландшафтознавчих і фенологічних відображень щодо перспектив пізнання різних станів ландшафтних комплексів як об'єктів фенології ландшафтів.
Ключові слова: *стани ландшафтних комплексів, фенологія, фенологія ландшафтів.*

M.V.Davydiuk. Landscape-phenological studies of the states of nature

Consideration of the possibilities of studying the structures of time-varying states of nature through the combination of its landscape studies and phenological reflections on the prospects of knowledge of various states of landscape complexes as objects of the phenomenology of landscapes.

Key words: *landscape complexes states, phenology, phenology of landscapes.*

Ландшафтознавчий аналіз різнорангових антропогенізованих об'єктів природи – ландшафтних комплексів (ЛК) особливо дієвий при вивченні просторово-часових зв'язків явищ і процесів, які протікають в ландшафтах. Саме тому регіональну фізичну географію і ландшафтознавство поєднують тісні зв'язки з іншими природничими науками, у тому числі із фенологією.

Фенологія – це система знань про сезонні явища природи, про терміни їх настання і причини, що їх зумовлюють [9. с.6]. Академік С.В. Калеснік (1960) відніс фенологію до географічних дисциплін і визначив її як науку про сезонну динаміку ландшафтів. А.Г. Ісаченко (1981) зазначив, що фенологію необхідно трактувати як вчення про сезонну динаміку ландшафтів і, відповідно, як особливу галузь географічної науки [4. с.4].

Т.Н. Буторіна (1979) зазначила, що сезонна динаміка ландшафту характеризується з допомогою добре підібраних індикаторів – феноявищ, що несуть широку інформацію про інші сезонні явища багатьох компонентів ландшафту [1. с.4]. Дослідниця також зауважила, що теперішня фенологія не обмежується вивченням сезонного розвитку тільки живої природи, вона охоплює сезонний розвиток усіх компонентів навколишнього середовища, біотичних і геоматичних – сезонну ритміку ландшафту в цілому [1. с.6].

Наукове видання
Scientific edition

**ГЕОГРАФІЧНА НАУКА ТА ОСВІТА:
ВІД КОНСТАТАЦІЇ ДО КОНСТРУКТИВІЗМУ
(28-29 вересня, 2018 р.)**

**GEOGRAPHICAL SCIENCE AND EDUCATION:
FROM STATEMENT TO CONSTRUCTIVISM
(28-29 September, 2018)**

**Збірник наукових праць
Collected papers**

Комп'ютерна верстка О.В. Горміз, М.М. Вишня

Підписано до друк 22.08.2018 р.

Формат 60x84/8.

Умовн. друк. арк. 29,0. Обл. вид. арк. 27,0.

Тираж 300 прим. Зам. № 1598

Віддруковано ПП Лисенко М.М.

м. Ніжин, вул. Шевченка, 20 Тел. (04631) 9-09-95, (067) 4412124

E-mail: vidavec.lisenko@gmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК №2776 від 26.02.2007 р.

Інститут географії Національної академії наук України
01030, м. Київ, вул. Володимирська, 44